

Luonnolliset myytit ja keinomyytit

Nyky-yhteiskunnan myyttirakenteesta

Heikki Luostarinen

Pärekorista nykyaikaisten yhteiskuntien kulttuurin tutkimuksen apuvälineeksi nostettu myytti on osoittanut keskustelussa tuoreutensa ja hedelmällisyytensä, mutta myös melkoisen käsitteellisen epäselvyytensä (ks. esim. Falk & Sulkunen 1980, 1981 a ja 1981 b; Holmila & Määttänen 1981; Sulkunen 1980 a ja 1980 b; Takala 1981).

Myytille arkipuheessa ja tieteellisessä kiellessä annetut monet merkitykset ovat omiaan aiheuttamaan sekaannusta.¹ Alkoholitutkimukseen myytti tuli *kulttuuriseksi piilomerkityksiksi* ymmärrettynä (ks. Sulkunen 1980 b, 262—265).

Myytille annettuja vaihtelevia merkityksiä voi havainnollistaa luomalla ajatuksiinsa kuvan suihkulähteestä. Se, mikä suihkulähteessä on olennaista, on mahdollista hahmottaa ainakin neljällä tavalla: yksittäiset vesisuihkut, vesisuihkujen muodostama kokonaiskuvio, veden funktiot sekä se erityinen veden olo- ja liikemuoto, jota alhaalta ylöspäin nousevat suihkut edustavat. Hivenen samalla tavoin myyttinen — myytit ja niiden muodostamat mytologiat — on nähty

a) uskonnollisten kertomusten tyyppinä, kertomusten juonena ja merkityssisältönä

b) uskomuskimppuina ja uskomusten keskinäisenä rakenteena, struktuurina

c) yhteisön olemassaololle välttämättömänä normeja ylläpitävänä ja käyttäytymistä säätelevänä tarustona

d) sekä kulttuurin — tai tajunnan — jona-kin kerrostumana/tasona.

¹Nyky-suomen sanakirja tuntee myytille kolme arkimerkitystä. Kulttuuriantropologia, populaarikulttuurin tutkimus ja kirjallisuuden tutkimuksen myyttikriittinen koulukunta käyttävät sanaa kukin tieteellisenä käsitteenä poikkeavin merkityksin (ks. esim. Alho 1974, 25; Johansson 1979; Luostarinen 1982, 9—11; Tarkka 1979, 216).

Tiedemiehet 1800-luvun antropologeista 1980-luvun suomalaisiin alkoholitutkijoihin ovat turvautuneet myytin käsitteeseen. Seikalle on kaksi mahdollista selitystä. Toisen mukaan kyse on sattumasta, toisen mukaan siitä, että tutkittavat ilmiöt ovat olleet jossakin loogisessa yhteydessä toisiinsa.

Oletan, että kaikilla myytin vaihtuvilla merkityksillä on yhteinen perus, jokin moottori, joka linkoaa tutkittavaksi ilmiöitä, rakenteita ja suhteita. Mikä voisi olla tuo suihkulähteen moottori, myyttistä tuottava perusprosessi?²

Luonnollisen myytin syntyprosessi

Avain ongelmaan on ymmärtääkseni strukturalistisen antropologian pyrkimys tulkita myytit kahden kielen avulla. Myyteissä on normaali tiedostettujen merkitysten kieli ja toinen, tiedostamattomia merkityksiä *struktuureissa ja struktuurien välisissä suhteissa* kantava kieli. Myyttien ilmeiset juonet taikka ilmeiset sosiaaliset funktiot eivät paljasta niiden olennaisinta paikkaa kulttuurissa ja olennaisinta funktiota kulttuurin kehityksessä (ks. esim. Lévi-Strauss 1970, 10, 14—32 ja 1978, 44—54; Tarasti 1974, 83—86).

Sekä Émile Durkheim että Claude Lévi-Strauss käyttivät myyttejä keskeisenä analyys-

²Myytin käyttömerkityksien tavaton runsaus on käsitteen toimivuudelle välttämätöntä. Rikas käsite ei suostu köyhtymään määrittely-yrityksistä huolimatta. Se kantaa aina mukanaan historiallisten muunnostensa synteisiä, joka on paljon enemmän kuin yksikään yksittäinen määritelmä tai käyttömerkitys. Osa Falkin ja Sulkusen tunnetun suomalaisen miehen humalan mytologiaa käsittelevän artikkelin mielenkiintoisuudesta perustuu juuri siihen, että käsite on "ajatellut" tutkijoiden puolesta.

siaineistonaan pureutuessaan kulttuurin ole-
mukseen. Durkheimin mukaan myyttinen
ajattelu kantaa olennaisesti rakenteessaan so-
siaalisen rakenteen analogioita. Ihmisäly on
käsittänyt ajan, tilan, luokan ja kausaliteetin
kategoriat ensin sosiaalisen ajan, sosiaalisen
tilan, sosiaalisen luokan ja sosiaalisen voiman
kategorioina. Lévi-Strauss toteaa puolestaan,
että hänen myytintutkimuksensa keskeisenä
tavoitteena on selvittää, miten empiirisiä ka-
tegorioita voidaan käyttää käsitteellisinä väli-
neinä, joilla valmistetaan abstrakteja ideoita
ja niiden yhdistelminä väittämiä todellisuud-
esta ja sen luonteesta. Myyttisessä ajattelus-
sa toimii ”konkreettisen logiikka”, sen avulla
muodostetaan maailmankuvaa niistä välittö-
mistä aineksista, joita fyysinen ympäristö tar-
joaa (ks. mm. Durkheim 1980, 391—395; Lévi-
Strauss 1970, 1 ja 1978, 13; Tarasti 1974, 78).

Myyttistä tuottava perusprosessi olisi siten
se prosessi, jossa *ihmisen fyysisen ja sosiaali-
sen ympäristön rakenteellinen logiikka siirtyy
hänen kulttuurinsa logiikaksi*. Myyttistä olisi
durkheimilaista ja levistraussilaista ajattelua
yhdistellen tuon *struktuurien siirtoprosessin
”kulttuurin puoli”*, veres *kulttuuriseksi
muuntautunut fyysisen ja sosiaalisen todelli-
suuden logiikka*.¹

Edellä kirjaamani ajatus nostaa esille väis-
tämättä erään ongelman. Tällainen struktuu-
rilogiikan *primaari* siirros on epäilemättä
välttämätöntä, sillä yhteisön merkityksen-
toprosessin on noustava sen elämänvälttämät-
tömyyksistä. Mutta mikä erottaa näin määri-
tellyn myyttisen muusta kulttuurisesta, sillä
eikö kaikki kulttuurinen pohjaa fyysiseen ja
sosiaaliseen todellisuuteen?

Kaikesta kulttuurisesta on mahdollista
erottaa sen syntyehdoja heijastava myyttinen
aines, mutta kaikki kulttuurin ilmiöt eivät py-
ri keskeisenä funktionaan kantamaan raken-
teellista ja relationaalista tietoa fyysisen ja

sosiaalisen todellisuuden syvästä luonteesta:
se on myyttien tehtävä. Ajatelkaamme näin:
Sama kielen sääntö voi esiintyä sekä jossakin
arkikielen lauseessa tai hokemassa, joka on
tarkoitettu pintyttämään sääntö oppilaiden
mieleen. Hokeman ilmenevä merkityssisältö
voi olla mieletön, mutta toisin kuin arkikielen
lauseessa se ei olekaan oleellista.

Myyttiset ”struktuurihokemat” muodosta-
vat ikään kuin kulttuurin kieliopin, jonka va-
raan tietoinen merkityksenanto, koko kult-
tuurin valtava kirjo, rakentuu. Myytit ovat
kulttuurissa kuin kudottavan maton loimet:
Ne määräävät maton rakenteen, vaikka ne
jäävätkin lopulta peittoon ja vaikka niiden
päälle kudotut matot voivatkin olla väriltään
ja kankaaltaan hyvin erilaisia.²

Muotoutuessaan kollektiivisessa luomispro-
sessissa hokemaksi myyttinen struktuuri väis-
tämättä muuntuu idealisaatioksi kohteestaan,
se sekä rikastuu että köyhtyy. Myytti on
eräänlaista struktuurien *iskulausekieltä*, sillä
sen kiinteys, voima ja dramaattisuus kasva-
vat, mutta sen sivumerkitykset ja vivahteet
katoavat.

Jos kysymme joltakulta ikänsä kieltä puhu-
neelta ”kansanmieheltä”, seuraako hän joita-
kin sääntöjä puhuessaan, hän kiistäisi jyrkäs-
ti: hän vain puhuu. Myyttisen totuuden arti-
kulaatio on sen sisäistäneelle hyvin vaikeata
ja ennen muuta epämielekästä. Myytti on niin
kiinteä osa elämänprosessin kokonaisuutta,
ettei sen tarkasteleminen ”yläpuolelta” ole
helppoa — sen ehdollisuus ei avaudu, koska se
on itse ehto. Myytin artikulaatio tuntuu puo-
lestaan mielettömältä siksi, että se vaikuttaa
tautologialta: ilman vaihtoehtoisia elämän-
prosesseja ja niistä nousevia logiikoita ei
myytti voi näyttää muulta kuin kertakaikki-

¹Hyvin toimiva myytti auttaa paitsi sopeutu-
maan, myös käyttämään hyväksi aktiivisesti myy-
tin tarjoamaa relationaalista tietoa. Myytin näin
ymmärrettyyn käsitteeseen on jo sisäänrakennettu
ajatus ihmiselle tyypillisestä tavasta ottaa todelli-
suutta aktiivisesti merkityksannon piiriin, joten on
luonnollista, että myös myytin käyttö sisältää aktii-
visen elementin.

²Lévi-Strauss toteaa, että myytti voidaan kertoa
lukemattomin variaatioin sen todellisen sisällön
siitä kärsimättä. Se voi ottaa lukemattomia erilai-
sia ilmenemisasuja merkityksen muuttumatta, sillä
se on *pelkkiä* merkityksiä ilman verbaalista asua.
Kulttuurin tietoisien tason näkökulmasta myytit
ovat ajattelua ohjaava tiedostamaton periaatti.
Yksittäiset tiedot, asenteet ja uskomukset ovat tie-
dostettuja, mutta niiden sisältämä relationaalinen
totuus, järjestävä periaatti ja sen funktiot jäävät
tiedostamattomiksi (vrt. Lévi-Strauss 1979, 206—
231).

selta selviöltä (ks. esim. Lévi-Strauss 1970, 12).

Nimitän edellä kuvaamaani myyttien syntyprosessia niiden *luonnolliseksi ja spontaaniksi* synnyksi. Sanavalinta ennakoi myös toisen myyttityypin, keinotekoisen myytin, ole-massaoloa.

Keinomyytit

Luonnollisen myytin ominaisuuksien selvittäminen auttaa ymmärtämään *keinomyytin* syntyä ja funktioita:

Lévi-Straussin mukaan myytti legitimoit todellisuuden ja selittää sen ristiriitaisuudet tarjoamalla loogisen mallin, tulkintakehyksen, todellisuudesta. Myyttinen ajattelu on staattista, järjestävää, ja sille on tyypillistä pyrkimys kokonaisvaltaiseen selittämiseen — se luo illuusion ongelmien ratkaistavuudesta (ks. esim. Lévi-Strauss 1978, 17 ja 1979, 229). Kuinka muuten voisi ollakaan, luonnollinen myytti on väistämättömästi todellisuutta *legitimoi* ja siihen *sopeuttavaa*.

Toinen merkittävä luonnollisen myytin ominaisuus on miellyttävyys, sopusointuisuus ja ajatuksellinen esteettisyys. Myytti on ikään kuin syvä ura, jossa ajattelu ui halulla ja suurta mielihyvää tuntien.

Esimerkkejä? Kausaalis-kronologinen selittäminen on läntisen ajattelun pitkä perinne, jonka puitteissa pyrimme hahmottamaan tapahtumista. Kun tutkija löytää kauniin kausaalisuhteen, hän ei saa tyydytystä vain ongelman ratkaisemisesta, vaan myös kirkkaan esteettisen mielihyvän tunteen ratkaisun muodosta.

Ja edelleen: Jokin aika sitten esitettiin televisiossa mainosta, jossa roistot vievät onnenti-lassa eläneestä pikkukaupungista asukkaitten rakastaman suklaatangon reseptin mukaansa. Tilanteen pelastaa uljas sheriffi, joka kiirehtää roistojen perään, saa reseptin haltuunsa ja palauttaa yhteisön onnentilan. Kaava on sama kuin ikuisesti samanlaisina toistuvissa Karhukoplan ja Roope Ankan seikkailuissa tai useimmissa lännenkuvissa. Itse asiassa kaikki käyttävät hyväkseen ikivanhaa kansansadun kaavaa, jota Vladimir Propp on analysoinut tunnetuissa tutkimuksissaan kansansadun morfologiasta. Mainos, sarjakuva ja elokuva

vetoavat tietoisesti tai tiedostamatta histori-alliseen ”muistiimme”. Samankaltaisena toistuva tarinakaava viehättää juuri samanlaisuutensa vuoksi ja suo meille myytin ”kuulemisen” aiheuttamaa mielihyvää muistuttavan tunteen.

Myytin miellyttävyys ja sopeuttavat funktiot tekevät siitä arvaamattoman tärkeän val-lankäytön välikappaleen. Myyttirakenteen tietoinen taikka tiedostamaton manipulaatio on yhteiskuntaluokkien ja -ryhmien sekä kansakuntien valtataistelun olennainen osa. Keinomyyttien synty liittyy ymmärtääkseni luokkayhteiskunnan syntyyn, jolloin saman kansan keskuudessa on ensimmäisen kerran kaksi todellisuutta.

Hallittu luokka sopeutuu osaansa toisaalta sillä myyttisellä tietoisuudella, jota olemassa olevat olot luonnollisesti tuottavat. Samoin tekee hallitseva luokka. Mutta hallitsevan luokan objektiivinen valta-asema, sen tuottama ajattelu, ohjaa heidät sääntelemään hallit-tujen kulttuuria valta-asemansa varmistamiseksi. Kun hallitsijoiden luonnolliset myytit siirtyvät keinomyytteinä hallittujen tajuntaan, he *eivät ainoastaan sopeudu tilanteeseen, vaan alkavat suorastaan haluta ja aktiivisesti edistää valtasuhteiden säilymistä* — sitähän hallitsijoiden luonnolliset myytit opettavat!¹

Hallitseva luokka pyrkii myös säilyttämään elossa niin kauan kuin mahdollista sellaiset myytit, jotka toimivat heidän valtansa legitimaation välikappaleina. Myyttien siirtäminen ja myyttien säilyttäminen voivat toteutua sekä yhden kansan keskuudessa että kansainvälisissä valtasuhteissa — keinomyytin pohjana oleva luonnollinen myytti on voinut siten syntyä joko saman kansan eri todellisuudessa taikka kokonaan toisen kansan keskuudessa.

Myyttien synty- ja kuolinpolut

Tämä pohjustus auttaa tarkastelemaan modernin yhteiskunnan monimutkaista myytti-

¹Tämä näkökulma näyttäisi ylittävän sellaiset tietoisuuden muodostumisen teoriat, jotka painottavat yksinomaisesti joko yhteiskunnan ideologisia instituutioita taikka yksinomaisesti työtä ja elämänprosessin kokonaisuutta selittävinä tekijöinä.

rakennetta, johon pelkkä luonnollisten myyttien synnyn analyysi ei antanut riittävästi välineitä. On otettava mukaan kolme täydentävää prosessia: kirjoitustaidon myötä tapahtuva kulttuurin tuotteiden "elämän" pidentyminen, kulttuurien välisten vuorovaikutusten lisääntyminen sekä myyttirakenteen tietoinen ja tiedostamaton hyväksikäyttö politiikassa, mainonnassa jne.

Myytillä on *kuolinpolkuns*a. Luonnollinen myytti murenee kuoreksi, tarinaksi, uskomukseksi taikka käyttäytymiskaavaksi, uusien ja totuusarvoltaan suurempien työntäessä sitä taka-alalle. Myytti muuttuu stereotypiaksi, sen piiloutuvuus vähenee ja se aletaan mieltää sosiaalisesti ja historiallisesti ehdolliseksi. Myytillä voi olla myös *syntypolkuns*a, jossa uskomus muuttuu voimakkaan propagoinnin myötä stereotypiaksi ja viimein manipulaation ja propagandan jatkuessa myytiksi — keinomyytiksi. Keinomyytti on "valmis", kun todellisuudelle sen kautta annetut merkitykset alkavat muuttaa todellisuutta itseään. Valmis keinomyytti ei poikkea ominaisuuksiltaan luonnollisesta myytistä.¹

Kulttuurimme on tulvillaan erilaisia kuolinpolkuaan käyviä myyttejä, joista on jäljellä enää pelkkä kuori, sekä syntypolkuaan käyviä keinomyyttejä, jotka ovat vielä uskomuksina ja stereotypioina havaittavia ja tulkittavia.

Myytin ja politiikan suhteen analyysi antaa rungon tarkastelulle, mitkä myytit pyrkivät elämään ja käymään kuolinpolkuaan hitaasti ja mitkä pyrkivät syntymään keinomyytteinä. Kirjoituksen omistavassa kulttuurissa, joka on vilkkaassa kansainvälisessä vuorovaikutuksessa ja joka on luokkayhteiskuntana jakaantunut "eri todellisuuksiin", uskomusten, stereotypioiden ja myyttien verkosto on epäilemättä tavattoman kirjava. Mutta elinolojen, politiikan, joukkotiedotuksen, koululaitoksen, mainonnan jne. huolellinen historiallinen analyysi voi tulostaa modernin yhteiskunnan myyttirakenteen karkean logiikan ja tarvittaessa yksittäisten myyttien synnyn ja vaikutukset.

Mainonnan ja politiikan ammattitaito ja ka-

¹Merkitykset eivät voi muuttua todellisuudeksi aivan rajoituksetta — maailmanloppua ei saa aikaan, vaikka usko olisikin luja.

risma lienevät onnistunutta kykyä tiedostamattomasti taikka vaikkapa tieteellisiä menetelmiä käyttäen "hyvällä" ihmisten myyttistä tajuntaa. Myyttien karkeasta poliittisesta hyväksikäytöstä on niin runsaasti esimerkkejä — tunnetuimpia lienevät kansallissosialistisen Saksan politiikasta tehdyt analyysit, että aivan vieras ei ole ajatus myyttien hyväksikäytön tutkimuksesta eräänlaisena henkisen huumelainsäädännön valmistelutyönä. Myyttien analyysillä voi olla merkittävää terapeutista ja emansipatorista vaikutusta, sillä se auttaa ymmärtämään kollektiivisen tajunnan muotoutumisprosessia ja niitä mekanismeja, jotka johdattelevat mainitsemiani kolmea modernille yhteiskunnalle tyypillistä myyttien leviämisprosessia: historiallista, yhteiskuntaluokkien välistä ja kansojen välistä diffuusiota.²

Suomalaisuus

Luonnollisten myyttien ja keinomyyttien erottelu voi auttaa jäsentämään hivenen sitä fyysisten, sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden sumaa, jolla alkoholin käytön kansallisia erityispiirteitämme ja muutoksia on selitetty.

Suomalaista rajua "perushumalaa" jäljitettäessä on usein nostettu esille sellaisia kulttuuria muokanneita tekijöitä, joita voi pitää luonnollista mytologiaa rakentavina. Erityiset luonnonolot, asutushistoria sekä voimakkaasti elinoloihin vaikuttaneet taloushistorian ja poliittisen historian piirteet ja muutokset ovat epäilemättä jättäneet vahvan jälkensä suomalaiseen kollektiiviseen tajuntaan. Mutta ollaan varsin pettävällä pohjalla, jos nykyhetkeä selitetään vain "historialliseen viipeeseen" tukeutuen, käyttäen selitysperstana sellaisia kulttuurisia merkityksiä, joille ei nykyisistä elinoloista löydy järkevää pohjaa.

Keinomyytin käyttöönotto — ja sen poliittisten yhteyksien etsiminen — selventää osin sitä, miksi tietyt merkitykset ovat pyrkineet säilymään ja miten ne ovat kiteytyneet syntypolkuaan käyviksi keinomyyteiksi taikka val-

²Tällaisia tavoitteita on suomalainen myyttianalyttinen alkoholitutkimus asettanut itselleen alusta alkaen — tosin erittelemättömästi (ks. mm. Sul-kunen 1980 b, 265).

miiksi myyttisiksi konstruktioiksi, joiden rakennetta on mahdotonta ymmärtää luonnollisten myyttien syntyperustalta. Tarkastelen lyhyesti keinomyytin avaamia näkymiä "suomalaisuuteen" ja suomalaiseen "peruskäntiin".

Suomalaisuuden ominaislaatu, ne erityiset piirteet ja ominaisuudet, joita suomalaiset katsovat itsellään olevan, ei ole pitkän ajanjakson kuluessa kiteytynyt kansan käsitys itsestään, vaan pikemminkin hyvin nopeasti syntynyt keinotekoinen ja voimakkaan poliittisesti latautunut konstruktio.

"Suomalaisuus" syntyi osittain jo 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa, mutta jäsentyneen muotonsa se sai vasta kansalaissodan jälkeisessä valkoisessa Suomessa. Hallitseva luokka pitkälti valikoi kansallisen identiteetin etsinnässä ja poliittisen tilanteen paineessa ne piirteet, joita yhä vielä pidämme suomalaisuudelle tyypillisinä. Suomalaisuuden tuntomerkeiksi nostetaan sisukkuus, jurous, rajuus, itsellisyys, urheus sodassa ja kova työnteke. Samanaikaisesti "suomalaisuuteen" pyritään myös yhdistämään käsitys perimmäisen auktoriteetin ja esivallan kunnioittamisesta, rauhan rakastamisesta ja uskollisesta toveruudesta. Nämä piirteet ja niiden ristiriitaisuus saavat selityksensä — ainakin osittaisen — siitä tilanteesta, jossa valkoinen Suomi suomalaisuutta loi, ja niistä ristiriitaisista tavoitteista, joita sillä oli (ks. mm. Luostarinen 1982, 33—88).

Onko "suomalaisuuden" syntypolulleen lähtevä keinomyytti, joka tässä alkuvaiheessaan on pelkkä uskomus, täysin keinotekoinen konstruktio, jolla ei ole lainkaan suhdetta todellisuuteen? Totesin edellä, että keinomyytti on syntynyt luonnollisena myyttinä saman kansan eri todellisuudessa taikka toisen kansan keskuudessa ja että valtataistelutilanteessa, jonka yhteiskunnan poliittinen ja taloudellinen logiikka luo, hallitsevan luokan tai kansan luonnolliset myytit pyrkivät lähetyshegemoniaksi riivaamina hallittujen tajuntaan keinomyyteiksi.

Suomalaisuuden esimerkissä tilanne on kuvattua monimutkaisempi, mutta ei perusajatusani hylkivä: Akuutti valtataistelu sosialismia ja venäläisyyttä vastaan luo valkoiselle Suomelle luonnollisesti negatiivista identi-

teettiä suhteessa niihin ominaisuuksiin, joita liitetään sosialismiin ja venäläisyyteen ja niiden edustajiin taistelussa. Negaationa syntynyt kansallista kuvaa aletaan sitten kirkon, koululaitoksen, lehdistön jne. välityksellä työntää keinomyytiksi hallittujen yhteiskuntaluokkien tajuntaan. Tässä työssä myös onnistutaan varsin hyvin.

Suomalaisuuden ominaisuudet valikoidaan kansallisten kulttuuri-ilmiöiden ja tapojen runsaasta — joskaan ei luonnollisesti kaikilla kansoilla samanlaisesta — varastosta, ja niiden pohjalta muodostetaan huikea suomalaisuuden idealisaatio ja kirjoitetaan kokonaan uusi historia, jossa taistelu venäläisyyttä ja sosialismia vastaan saa luonnollisesti keskeisen aseman. Syntyy tunnettu suomalainen etuvartijaidentiteetti, jossa kansan menneisyys rekonstruoidaan jatkuvaksi kärsimysnäytelmäksi ja taisteluksi "idän laumoja" vastaan länsimaisen sivistyksen puolesta.

Entäpä suomalaisuus-kuvan ristiriitaisuudet? Koska suomalaisuus muodostui sosialismin ja venäläisyyden negaatioksi, sen oli torjuttava kollektivismi kaikissa muodoissaan. Toisaalta tarvittiin kuitenkin kansallista yhtenäisyyttä, jotta hallitsevan yhteiskuntaluokan ei olisi tarvinnut jatkuvasti ylläpitää valtaansa aseiden turvin. Niinpä pyrittiin yhdistämään itsellisyyteen tuo perimmäinen esivallan kunnioitus.

Käsitys suomalaisesta sekä rauhan miehenä että uljaana sotilaana on vain näennäisesti ristiriitainen, sillä etuvartijaidentiteetissä molemmat ovat välttämättömiä: Me emme ole halunneet muuta kuin rauhaa, mutta kun vainolainen on hyökännyt, olemme näyttäneet miehisyysme . . .

Suomalaisuus ja viina

Mikä on sitten viinan rooli tässä "suomalaisuudessa", joka vähitellen tunkeutuu läpi kollektiivisen tajunnan heiketen vasta kansainvälistymisen ja aggressiivisen idänpolitiikan hautaamisen myötä? Viinalla ei ole virallista asemaa, mutta sitä tärkeämpi epävirallinen funktio: viinapullosta tulee "suomalaisuuden" sakraaliesine ja rajusta perushumalasta suomalaisuuden riitti. Humalan aikana artikuloidaan arkielämässä syrjään työntyvä

”suomalaisuus” aggressiivisena uhona ja ylitse pursuavana toveruutena. Se elvyttää ja vahvistaa myytin, luo yhteyden suomalaisuuden syvään kollektiiviseen voimaan. Pullo avaa myyttisen hanan.

Tyypillisesti ”suomalainen” humala voi siten olla samalla tavoin poliittisesti latautunut konstruktio kuin on se ”suomalaisuus”, jota se riittinä artikuloi. Viinan ja perinteisen valkoisen suomalaisuuden kiinteä yhteys avautuu helposti vaikkapa suomalaisesta sotakirjallisuudesta taikka populistisesta oikeistolaisesta muusta viihdekirjallisuudesta, esim. Mauri Sariolan tuotannosta. Pullo on politiikkaa monella tavoin.

Näyttää siltä, että humalalla ja viinalla on — paremminkin kuin itsenäinen mytologiansa — välineellinen rooli, tosin myyttisesti välineellinen, suomalaisuuden poliittisessa mytologiassa. Samalla tavoin humala toiminee instrumentaalisesti myös seksuaalisessa mytologiassamme.¹

Kansalaissota ja sen jälkeiset tapahtumat kelpaavat esimerkiksi myös siitä, miten on mahdollista erottaa politiikassa sen seurauksien luonnollista myyttiä kasvattava osa keinomyyttiä synnyttävästä.

Suomalaisille yhteisöille on ollut tyypillistä sangen jyrkkä sosiaalinen jako taloudellisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti hallitsevaan ja normijärjestelmät säättävään luokkaan, hallitsijoita hyödyttävään ja sen alaisuudessa elävään hallittuun luokkaan sekä *kaiken* ulkopuolella oleviin muihin. Tuota eroa korosti kansalaissodan jälkeinen tilanne, jossa suuri osa punaisista pudotettiin kokonaan yhteisön ulkopuolelle. Koko kansaan voi yleistää sen tunnetun tapauksen, jossa riviin komenneista punaisista ammuttiin joka kymmenes — tehdas kun tarvitsi loput.

Kansalaissota saattoi olla yksi tekijä siinä ketjussa, joka on opettanut suomalaiset ymmärtämään yhteisön *jonakin, josta voi pudota*. On monia sosiaalisesti jyrkkärajaisia yhteiskuntia, mutta harvoja, joissa elää laaja yhteisöstä pudonneiden joukko, jonkinlainen arkielämän käpykaarti.

Itsellisyyden sakraaliväline, viina, saa traai-

¹Sulkusen ja Falkin tapa puhua ”humalan mytologiasta” on siten näkemykseni mukaan epätarkka.

gisen käytön niiden käsissä, jotka pyrkivät paineen kasautuessa antamaan palttua ei vain herroille ja naisille, vaan koko yhteisölle, yhteiskunnalle ja maailmalle. Viina toimii välineenä ajaututtaessa ulos yhteisöstä, se sekä sosiaalistaa yhteisöön että poistaa siitä. Viinan avulla on mahdollista tehdä itsemurha ilman kuolemaa. Lyhyesti: Kansalaissodan yhteisökäsitystä muuttanut vaikutus saattoi olla osaltaan luomassa sellaista luonnollista myyttistä tajuntaa, joka on mahdollistanut ”pultsari-instituutiomme”.

Lopuksi

Edellä esittämäni yritykset käyttää konkreettisesti historiallisessa aineistossa hyväksi myytintutkimuksen teoriaani ovat vielä vain esimerkinomaisia ja perustuvat sangen hataraan historialliseen tietoon. On syytä valittaa sitä, miten tutkimattomassa maastossa nyky-yhteiskuntien myyttirakennetta selvittävä joutuu toimimaan. Metodologiset osviitat ovat perin niukkoja.

Suuri osa varsinaisesta myyttien kulttuuritutkimuksesta — uskontotieteilijöiden, perinetutkijoiden ja kulttuuriantropologien työ — keskittyy ilman kirjoitusta eläviin alkuperäiskansoihin. Sen puutteena on usein myös kulttuurin absolutisointi, kulttuuristen ilmiöiden erottaminen sosiaalisesta ja fyysisestä todellisuudesta omalakiseksi maailmakseen, jolloin kulttuurin historiallisen kehityksen ja funktioiden tutkimukselta putoaa pitkälti pohja. Yhteiskuntatieteiden tarjoama apu ei ole juuri sen mittavampaa: valittavana on kulttuurittomuutta, kulttuurin paikan jähmeästi rajaavaa yhteiskunta-analyysia ja kulttuuristen ilmiöiden pinnallista ja problematisoimatonta luokittelua ja kuvausta.

Myyttinen aines on läsnä kaikessa kulttuurisessa, mutta helpoimmin tutkittavissa se on populaareissa sosiaalistamisen välineissä, koulukirjoissa, sanomalehdissä, viihdekirjallisuudessa jne. Tuntumaa myyttien kuolin- ja syntypolkujen historialliseen juoksuun ja myyttien yhteiskunnallisiin funktioihin on vaikea saada ilman niiden seuraamista vanhoista kulttuurisista dokumenteista. Ajatukset, jotka vaikkapa 50 vuotta sitten olivat niin itsestään selviä, ettei niitä edes lausuttu julki,

saattavat muuttua vuosikymmenien saatossa yhä kiistanalaisemmiksi ja menettää piiloutu- vuuttaan. Pystymme ehkä rekonstruoidaan myyttisen struktuurin, joka muuttuu pelkäksi kuorekseen, stereotypiaksi ja viimein sisällöl- tään köyhäksi uskomukseksi. Tai voimme ha- vaita, miten jokin uskomus alkaa kerätä nyky- päivää kohden kuljettaessa ympärilleen yhä enemmän uskottavuutta, luotettavuutta ja yleistä hyväksyntää, kunnes se katoaa kult- tuurin pintakerroksesta ilmaisten olemassa- oloaan vain vihjeenomaisesti.

Metodiikkaa ei juuri ole, ei myöskään teori- aa, ja konkreettista tutkimustakin on vain esi- merkiksi. Mutta epäilystä ei liene siitä, etteikö vankkaan historialliseen ja funktionaaliseen analyysiin yhdistynyt myytintutkimus voisi avata mielenkiintoisia näköaloja myös alko- holitutkimukselle.

Kirjallisuus

Alho, Olli: Elokuvan maailmat — myyttikri- tiikkiä. Teoksessa *Folklore tänään* (toim. Han- nu Launonen & Kirsi Mäkinen). Hämeenlinna 1974

Durkheim, Émile: Uskontoelämän alkeis- muodot. Australialainen toteemijärjestelmä. Helsinki 1980

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: Suomalainen humala valkokankaalla — suomalaisen mie- hen myyttinen fantasia. *Sosiologia* 17 (1980): 4, 257—270

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: Kulttuuri, alkoholi ja alkoholikulttuuri. *Alkoholipoli- tiikka* 46 (1981): 6, 314—320. 1981 a

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: Vastaus

kommentteihin suomalaisen humalan mytolo- giasta. *Sosiologia* 18 (1981): 3, 239—243. 1981 b

Holmila, Marja & Määttänen, Kirsti: Suo- malaisen miehen viinaisia suhteita. *Sosiologia* 18 (1981): 2, 124—133

Johansson, Urho: Myyttikritiikki kirjalli- suuden opetuksessa. Teoksessa *Kirjallisuuden tulkinta ja opetus* (toim. Ritva Haavikko). Jy- väskylä 1979

Lévi-Strauss, Claude: The raw and the coo- ked. Introduction to a science of mythology, I. London 1970

Lévi-Strauss, Claude: Myth and meaning. London 1978

Lévi-Strauss, Claude: Structural anthropo- logy. Penguin Books 1979

Luostarinen, Heikki: Ryssämyytti Suomen politiikassa. Myytin ja politiikan suhteen tar- kastelua. Sosiologian laudatur-työ. Tampe- reen yliopisto 1982

Sulkunen, Pekka: Alkoholin kulutus ja elin- olojen muutos toisen maailmansodan jälkeen. *Sosiaalipolitiikka* 1980 (toim. Jorma Sipilä), s. 129—169. Helsinki 1980. 1980 a

Sulkunen, Pekka: Alkoholin kulutus ja käyttöarvot. *Alkoholipolitiikka* 45 (1980): 6, 262—266. 1980 b

Takala, Jukka-Pekka: Humala fiktiossa ja sosiologiassa. *Sosiologia* 18 (1981): 1, 60

Tarasti, Eero: Struktuuri, myytti ja musiik- ki. Näkökulmia Claude Lévi-Straussin struk- turaalianthropologiaan. Teoksessa *Struktura- lismia, semiotiikkaa, poetiikkaa*. Tapiola 1974

Tarkka, Pekka: Myyttikritiikki. Teoksessa *Kirjallisuuden tulkinta ja opetus* (toim. Ritva Haavikko). Jyväskylä 1979.

English Summary

Heikki Luostarinen: *Luonnolliset myytit ja keinomyytit. Nyky-yhteiskunnan myyttirakentees- ta (Natural Myths and Artificial Myths. The Struc- ture of Myths in Today's Society)*

Disillusionment with the descriptiveness of the analysis of alcohol production and distribution and the traditional critique of culture and patterns of living in the search for explanations of the fluctua-

tions in alcohol consumption has reoriented a part of Finnish alcohol research effort towards research of disguised cultural meanings. The profound meanings assigned to alcohol use and the descrip- tion of their historical circumstances and altera- tions are believed to generate emancipatory and therapeutic information that assists an individual in analysing what lies behind his own behaviour.

Research investigating hidden cultural meanings endeavours to study the mythology of intoxication, or myths springing from hidden meanings. Conceptualizing a myth is not without problems, however, because different branches of science have defined myths very differently. Cultural anthropologists and theologians have traditionally used the myth to depict a type of religious narrative.

This article seeks to illustrate the theoretical, conceptual and methodological obstacles research on myths in modern society may encounter. The article also aims to disclose the common ground for the uses of the meanings of myths, differing historically and by field of science, and to apply this as a basic concept in research on myths today. The transformation of the structural logic of a human being's physical and social environment into cultural logic is understood to be a basic process creating myths. Myths serve as cultural litanies which, by means of an idealisation formed by society, con-

vey crystallized logical knowledge of the structure and relationships of physical and social realities.

Research on modern society should, however, note that the political and economic development of society and the capitalistic world economy, for instance, has created relationships of subordination and exploitation between social classes and different peoples. The mythological thinking of dominant peoples and classes seeks to penetrate into the midst of those peoples and classes ruled in order to safeguard their position of power. Here this thinking gives rise to artificial myths born in another reality.

The conceptual discrepancy between myths created naturally or artificially is illustrated in the article by historical examples of postwar development after the Civil War in Finland in 1918, examining the rite-like role of drunkenness in the mythology of Finnish political life.

Alkoholipolitiikka Vol. 47: 284—291, 1982